

Fatma Barbarosoğlu & Nazife Şişman, *Adı Konmamış Çağda Yeni Anne Babalar*, İnsan Yayınları, 2022, 156 s.

Değerlendiren: Betül Karakoyunlu

Fatma Barbarosoğlu ve Nazife Şişman tarafından ortak kaleme alınan ve 2021 yılının Mart ayında ilk baskısı yapılan *Adı Konmamış Çağda Yeni Anne Babalar* isimli kitap, modern dönemde ebeveynliğin ve çocukluğun toplumsal olarak kurgulanışını ele almaktadır. Her iki yazar da sosyolog olmaları dolayısıyla toplumsal değişim konularına ilgi göstermektedir. Bu çalışma, birikimli iki sosyoloğun ortak çalışması olduğu için de dikkat çekmektedir.

20. yüzyılın çocuk paradigması aydınlanma düşüncesinden etkilenen romantik çocuk anlayışıdır. Bu düşünceye göre çocuk, kendi başına önemli sayılmakta ve yetişkinden farklı olarak özgün ve değerli psikolojik özellikler taşımaktadır. Çocuğun doğallığı ve saflığı yüceltilmesi gereken özelliklerdir. Eğitim ise çocuğun bu organik gelişimine zarar vermeyecek biçimde ve geleceğin yurttaşı olduğu bilinci ile verilmelidir. Nitekim yetişkinlerin kusurları bu eğitimde yapılan hatalara bağlanmaktadır. Örneğin Locke, zihni doğuştan tabula rasa olarak gördüğü için sırası ile ebeveynleri, öğretmenleri ve devleti doğrudan sorumlu tutmaktadır (Tan, 1994, ss. 11-12). Pihilippe Aries tarafından 1960 yılında yayınlanan *Centuries of Childhood* isimli çalışmada ise tarih boyunca çocukluğun nasıl toplumsal bir kategoriye dönüştüğüne işaret edilmektedir. Bu manada çalışma, romantik çocuk anlayışından toplumsal bir kategoriye evrilen bu dönüşüme eleştiri getirmektedir.

@ Dr., Konya Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, sosyologkarakoyunlu@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0003-2772-3500>

© İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0350
insan & toplum, 2023; 13(2): 386-390.
insanvetoplum.org

Kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. “On Soruda ‘Bireyselleşen Toplumda Gelecek Beklentisi ve Ebeveynlik Performansı” olarak isimlendirilen ilk bölümde, çalışmanın kavramsal çerçevesine yer verilmiştir. Kitabın ikinci bölümü bu külliyata atfedilen ikili diyalog şeklinde kurgulanmıştır.

Kitaba göre toplumsal bir kategori olarak ebeveynlik, 21. yüzyılın en tartışmalı konuları arasında yer almakta, hatta toplumu etkileyen tüm sorunların neredeyse tek kaynağı olarak kabul edilmektedir. Ebeveynlik, yakın zamana kadar çocuk sahibi olmak anlamına geliyorken, bugün ebeveynin davranışlarına atıfta bulunan determinist bir anlam kazanmıştır. Literatürde yoğun annelik, paranoyak ebeveynlik, aşkın ebeveynlik veya helikopter annelik gibi çeşitli tanımların ortaya çıkmasının nedeni bu dönüşümle yakından ilgilidir. Söz konusu değişimin bir sonucu olarak ebeveynlik, artık doğal bir fiil olmayıp uzmanlık alanına dönüşmüştür. Yazarlar bu dönüşümde ulus devletin payına dikkatimizi çekmektedir. 20. yüzyılda ulus devletin yükselmesi ile beraber nüfus politikaları gündeme gelmiş ve çocuk yetiştirme bilimsel bir nitelik kazanarak, bilimsel metotların kullanılması teşvik edilmiştir. Ulus devletin araçları ise uzmanlar olmuştur. Uzmanlar, aşırı psikolojizmin etkisi ile anne babalara, ebeveynliğin dünyadaki en zor ve en önemli iş olduğu ve geleceğin buna bağlı olduğu mesajını vermektedir. Oysa tarım toplumunda bugünkü sınırları ile tanımlanmış yaş kategorileri olmadığı gibi, çocuklar büyüklerle aynı ortamda bulunmuş, onlarla aynı kıyafetleri giymiş ve güçleri ölçüsünde üretime katkıda bulunmuşlardır. Bugün çocukların üzerinden üretim sorumluluğu alınmış ve aile içi sorumluluk alanını tüketim kodları belirler hale gelmiştir.

Fatma Barbarosoğlu ve Nazife Şişman, üretim alanından çekilen çocuğun bugün ekonomik bir değeri kalmadığı gibi haz ve duyguların nesnesi haline geldiğine sıkça dikkatimizi çekmektedir. Çocuğa yapılan duygusal yatırım kuşatıcı hale gelirken ebeveynler, toplumsal ve ahlaki kimliklerini ebeveynlik kimliklerinden ayırt edemez hale gelmişlerdir. Çocuğun kaç puan aldığı, ne kadar çok yemek yediği ya da hangi marka ayakkabı giydiği bu bağlamda göstergelerdir. Diğer yandan ebeveynler bir beklenti kültürü ve ideoloji ile karşı karşıyadır. Tüm enerjilerini çocuklarını yetiştirmeye harcamakta ve maddi kaynaklarını çocukların ileride uyumsuz yetişkinler olmaması için seferber etmektedir. Dahası ebeveynler, bu beklenti kültürü karşısında daha önceki dönemde var olan ataların, toplumun ve cemiyetin desteğinden yoksundur. Modern öncesi dönemde çocuğun yetiştirilmesinden toplum, cemiyet ve aile büyükleri ortaklaşa sorumlu iken 21. yüzyılda cemiyet, her türlü kamusal sorumluluğu terk etmiş, çocuk yetiştirmenin yalnızca anne babanın sorumluluğunda olduğu modern ebeveynlik anlayışı hakim olmuştur.

Yazarlar söz konusu yalnızlaşma sürecinde risk bilinci ve risk kültürünün etkilerine de değinmektedirler. Dünya, çevre kirliliği, savaşlar veya küresel ısınma gibi pek çok risk ile karşı karşıyadır ve anne babalara çocukların risk altında olduğu salık verilmektedir. Dahası ebeveynlerin kendisi de bizzat çocuklar için risk teşkil etmektedir. Riskin yönetiminde uzmanlar çocukların sosyal ve duygusal olgunlaşmasından teknoloji kullanımına varan geniş bir yelpazede hizmet pazarlamaktadır. Anne babalar ise bu ürünleri almaya ikna/mecbur bırakılmaktadır. Ebeveynler, çocuk büyütmeyle dair pratikleri bir önceki kuşaktan devralmadığı için kendini uzmanların eline bırakmak zorunda kalmıştır. Burada dikkat çekilen bir diğer nokta uzmanların sık sık karar değiştirdiğidir. Örneğin yakın zamana kadar “Çocuklarınızla arkadaş gibi olun.” diyen uzmanlar bugün “Onların arkadaşına değil ebeveyne ihtiyacı var.” demektedir.

Kitabın üzerinde durduğu bir diğer konu çalışan annelerdir. Çocukların gündüzleri bakım evine gittiği ve babaları ile daha fazla zaman geçirdikleri halde anneleriyle geçirdikleri zaman artmıştır. Bu durumu “yoğun annelik” olarak kavramsallaştıran yazarlar, iş ve evin taleplerine karşın annelerin çocuklarına ayırdıkları zamanda azalma olmamasına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda yoğun ebeveynlik, kültürel bir kod ve normatif bir standart haline gelmiştir. İş hayatı ile birlikte çocuklara ayrılacak zamanın dizayn edilmesinde önümüze çıkan bir diğer kavram “kaliteli zaman” kavramıdır. Tarım toplumunda anne babalardan ayrıca bir ebeveynlik faaliyeti yürütmesi beklenmemiştir. Dahası 1970’li yıllara kadar ailelerin çocuklarına ayırdığı bir zaman dilimine de rastlanmamaktadır. Ancak annelerin mesaisi işlerde çalışmaya başlaması ile birlikte çocukların bir başkası tarafından büyütülmesi gündeme gelmiş, annelerin vicdani rahatsızlıklarını dindirmek için kaliteli zaman kavramı icat edilmiştir. Diğer yandan kaliteli zaman anlayışı yeni bir endüstrinin doğmasına neden olmuş, çocukları oyalamak ve zamanın kalitesini artıracak etkinlikler oluşturmak için bir pazar ortaya çıkmıştır.

Bakım evlerine büyüyen, ihmal edilen ve ebeveynlerinden ayrı geçirdikleri zaman nedeni ile çocukluk travmaları olacağı düşünülen çocuklar konusu, kadının çalışıp çalışmaması tartışmasını beraberinde getirmiştir. Yazarlar bu noktada İslamcılara bir eleştiri getirmektedir. İslamcılar “kadınlar çalışmasın” şeklindeki yaklaşımı savunarak kolaycı bir tutumu benimsemişlerdir. Söz konusu tartışma 2. Meşrutiyet’ten bu yana kadınların iş hayatı ile ev içi rollerini bir arada devam ettirmesi noktasında yürütülmektedir. Dahası fitrat, mahremiyet ve çocukları kimin büyüteceği gibi konular da tartışmanın ana eksenini meydana getirmiştir. Türkiye özelinde düşünüldüğünde kadının çalışması meselesi 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan, “Kız çocukları eğitim görmeli mi?” tartışmaları ile yakından ilgilidir. Ancak yazarlar bu tartışmanın kız çocuklarının eğitim görmesi gerektiğini savunanların haklı çıktığı bir süreçle

sonuçlandığını ifade etmektedir. Nitekim üniversitedeki başörtüsü yasakları ve 28 Şubat süreci, dindar ailelerin kızlarını daha fazla eğitime yönlendirmesi gibi beklenmedik bir davranış kodu ortaya çıkarmıştır. Yazarlara göre “kadınlar çalışmasın” şeklindeki kolaycı söylem, boşanmış pek çok kadının mağduriyetini ya da Balkan savaşları sonrası gibi dönemsel zorunlulukları göz ardı etmiş ve küresel kapitalist sistemin tüm olumsuzluklarından kadını sorumlu tutmuştur. Ancak aynı kolaycılık kadınların mutlak surette çalışması gerektiğini savunan düşünce için de geçerlidir. Bu bağlamda çalışmanın kadınlar için kutsal hale getirilmesi de eleştirilmektedir.

Çalışmanın çerçevesine değindikten sonra genel bir değerlendirilmesini yapmak yerinde olacaktır. Yazarlar ebeveynliğin ve çocukluğun modern dönemin ortaya çıkardığı toplumsal bir kategori olduğuna dikkatimizi çekerken, okuyucuyu ontolojik bir sorguya davet etmektedir. Evvela söz konusu kategorilerin ortaya çıkışı ulus devlet ve tüketim toplumu bağlamında açıklanmış ve determinist bir yaklaşım benimsenmiştir. Oysa Aries’e göre (1962), söz konusu dönüşümün ana etkenlerinden biri, bilimsel gelişmelere bağlı olarak çocukların hayatta kalma ihtimalinin artması ve böylece ebeveynlerin çocukları ile duygusal bağ kurmalarıdır. Stearns de çocukluğun modernleşmesinde üç ana sebep olduğunu ifade etmektedir. Bunlar çocukların iş yaşamından çıkarak okula gitmesi, kentleşme ile aile sınırlarının dönüşümü ve bebek ölümlerindeki azalmadır (2006, s. 35). Çalışma, çocukluk ve ebeveynliğin toplumsal olarak kurgulanmasında özellikle bilimsel gelişmeleri göz ardı etmiştir. Bu noktada uzmanların çocuk yetiştirme noktasında geldiği konuma yönelik eleştiriye de değinmek gerekir. Aşırı psikolojizmin uzmanları mit haline getirdiği doğru bir iddia gibi gözükülebilir. Ancak çocuğun boğazı yumuşasın diye vicks yediren veya daha fazla uyusun diye beze sardığı afyonu emzik olarak veren ebeveynler olduğu düşünüldüğünde, uzmanların gıda, risk ya da sağlık konularında en azından bilinç kazandırdığı gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Kitabın temel önermesi olan ebeveynlik ve çocukluğun dönüşümü ise belli parametreler üzerine inşa edilmiştir. Örneğin çocukluğun dönüşümü ile ilgili temel iddia tarım toplumuna atıflardır. Tarım toplumunda çocuğun çalışmasını sıklıkla olumlayan bir yaklaşım benimsenmiş, bu durum çocuğun sorumluluk duygusunu geliştiren yegane etki olarak ifade edilmiştir. Ancak tarım toplumunda çocuk, ucuz ve potansiyel bir iş gücü ve yaşlılıkta güvenlik aracı olarak da kabul edilmiştir. Yazarlar çocuğun üretime katılmasının fiziksel ve ruhsal gelişimine olumlu katkılarına odaklanırken, “çocuk emeği, sosyalizasyonu ya da hangi çalışmanın emek hangisinin sömürü olduğu” gibi önemli tartışmaları göz ardı etmişlerdir. Tarım toplumunda çocukların daha doğru bir modelde yetiştirildiğine dair önerme “kaliteli zaman” argümanı ile pekiştirilmektedir. Çalışma “kaliteli zaman” olgusunu eleştirirken,

tüketim toplumunda çalışan annenin vicdanını rahatlatmak için pazarladığı bir hizmet olarak sunmaktadır. Bu düşünce tarım toplumunda ebeveynlerin çocukla geçirdikleri ayrı bir zaman dilimi olmadığı, kaliteli zaman bilincinin oluşmadığı argümanı ile birlikte verilirken, çocuk açısından bu durumun daha olumlu olduğu vurgulanmıştır. Ancak çocuğun aile içinde bir köşede yalnızca yaşamını idame ettirmesinin yeterli olmadığı, duygusal ve fiziksel yönden ihmal edilen bireylerin toplumsal bir sorun olarak önümüzde durduğu gerçeği açıklamaya muhtaç görünmektedir.

Ebeveynliğin dönüşümü ise, bizzat ebeveynlik faaliyetinin kendisinin bir risk olarak görülür hale gelmesi ile açıklanmaktadır. Çocuklar için asıl riski ebeveynlerin teşkil ettiğine dair düşünce, söz konusu değişimin temel dinamiği olarak görülmüş ve bu durum kitabın tamamına nüfus eder şekilde yadsınmıştır. Dahası ebeveynliğin toplumsal rollerden yalnızca biri olduğu ve bu denli merkeze konulmaması gerektiği mesajı okuyucuya aktarılmıştır. Ancak çocuğun sağlıklı bir ailede büyümesinin, okul hayatından iş hayatına, evlilik hayatından anne baba rollerini üstlenmesine değin pek çok alanda belirleyici etkisi göz ardı edilemez. Çalışma, çocuğun merkeze konulmasını eleştirirken, neredeyse ebeveynliğin bireyin yaşamında ufak bir kesit olduğu sonucuna varmıştır. En azından böyle bir izlenim oluşturmaktadır. İster tüketim toplumunun eline düşmüş bir gösterge, isterse ulus devletinin uzmanlar aracılığı ile biçimlendirdiği bir olgu olsun ebeveynlik, halen bireyin tüm yaşamına etki eden bir kurum olarak görülmelidir.

Kaynakça

- Aries, P. (1962). *Centuries of childhood*. R. Baldick (Çev.). Vintage Books.
- Stearns, P. (2006). *Childhood in world history*. Routledge.
- Tan, M. (1994). *Çocukluk: dün ve bugün, toplumsal tarihte çocuk*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.